

СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА КОРЕКЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАЦІ ДЕФЕКТОЛОГА

ESSENCE AND SPECIFICITY OF CORRECTION AND PEDAGOGICAL LABOR DEFECTOL

У статті проаналізовано проблему підвищення ефективності професійної підготовки педагогів-дефектологів. Автором визначено зміст поняття «корекційно-педагогічна робота» та обґрунтована естетична сутність праці дефектолога. Акцентовано увагу на тому, що особливість трудової діяльності дефектолога ставить особливі вимоги до самого педагогічного процесу та його результату. На основі теоретичного аналізу виокремлено функції естетотерапевтичної компетентності дефектолога, які розкривають важливість його роботи. Розглянуто естетичний аспект корекційно-педагогічної технології спілкування дефектолога з дітьми з вадами у розвитку.

Ключові слова: педагог-дефектолог, естетика праці, корекційно-педагогічна робота, корекційно-педагогічна технологія, естетотерапевтична компетентність.

В статье проанализирована проблема повышения эффективности профессиональной подготовки педагогов-дефектологов. Автором определено содержание понятия «коррекционно-педагогическая работа» и обоснована эстетическая сущность труда дефектолога. Акцентировано внимание на том, что особенность трудовой деятельности дефектолога предьявляет особые требования к самому педагогическому процессу и его результату. На основе тео-

ретического анализа выделены функции эстетотерапевтической компетентности дефектолога, которые раскрывают важность его работы. Рассмотрен эстетический аспект коррекционно-педагогической технологии общения дефектолога с детьми с нарушениями в развитии.

Ключевые слова: педагог-дефектолог, эстетика труда, коррекционно-педагогическая работа, коррекционно-педагогическая технология, эстетотерапевтическая компетентность.

The article analyzes the problem of increasing the efficiency of professional training of defectologists. The author defines the meaning of the term «correctional and pedagogical work» and justifies the aesthetic essence of the work of the defectologist. The emphasis is placed on the fact that the peculiarity of the work of the defectologist puts special requirements to the pedagogical process itself and its result. On the basis of theoretical analysis, the functions of the aesthetic therapeutic competence of the defectologist are revealed, which reveal the importance of his work. The aesthetic aspect of the correctional-pedagogical technology of communicating the defectologist with children with developmental defects is considered.

Key words: a special education teacher, aesthetics of work, correction-pedagogical work, correction-pedagogical technology, aesthetic and therapeutic competence.

УДК 37.036:378

Білан В.А.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри спеціальної освіти
Уманського державного педагогічного
університету
імені Павла Тичини

Постановка проблеми у загальному вигляді.

На початку третього тисячоліття проблеми виховання, освіти і розвитку молодого покоління набувають особливого значення, зокрема спеціальної освіти. Щоб освіта стала справді людиноперетворювальною, вона повинна бути звернена до «внутрішніх сфер» особистості. Для цього людині важливо розуміти й сприймати себе, визначати перспективи власного розвитку, бачити й використовувати власні інтелектуальні, емоційні, духовно-моральні резерви, засоби самоактивізації й самовдосконалення. Саме тому в умовах інтеграції системи освіти України в світовий освітній простір, що регламентується нормативними документами Болонського процесу, особливо актуальною постає проблема підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю, зокрема, педагогів-дефектологів. Тому, що забезпечення повноцінного розвитку дітей з вадами знаходяться в прямій залежності від рівня компетентності педагогів дефектологів. Саме тому сьогодні важливо не зупинятися в пошу-

ках того, якого вчителя має готувати вища школа, якими професійними якостями і здібностями повинні володіти працівники освіти, покликані готувати молоде покоління до завтрашніх днів.

У системі сучасної педагогічної освіти в Україні нагромаджено значний теоретичний і практичний досвід розв'язання численних завдань естетичного виховання майбутніх учителів різного фаху. Про це свідчать наукові праці В. Бутенка, М. Лещенко, Л. Масол, Г. Падалки та інших учених. У зв'язку із зазначеним вище виявляється доцільним осмислення питання про естетичну компетентність вчителя, наявність у нього досвіду, спроможного вивести його працю на рівень освоєння дійсності за законами краси, гармонії, виразності, цілісності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема вдосконалення професійної підготовки педагога-дефектолога корекційної освіти широко розроблялась і розробляється в корекційній педагогіці. Вона є предметом дослідження багатьох вчених, зокрема: Р. Агавелян, В. Бородіна, І. Баж-

нокова, І. Єременко, С. Забрамної, В. Кащенко, І. Колесника, М. Кота, С. Миронової, Н. Назарова, Л. Одинченко, Ю. Пінчук, Л. Руденко, В. Селівєрстова, В. Синьова, З. Смирнова, О. Черкасова, А. Шевцова, М. Шеремет, Л. Шипіцина та ін., проте питання якісної підготовки фахівців вимагають вдосконалення підготовки.

Специфіка трудової діяльності педагога-дефектолога ставить особливі вимоги до самого педагогічного процесу та його результату, високий рівень естетики яких залежить від добре налагоджених гуманних взаємин. Тому особливої уваги заслуговують естетичні вияви корекційно-педагогічної праці дефектолога.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є розкриття поняття «технологія», «корекційно-педагогічна технологія», «корекційно-педагогічна праця» та досліджено естетичну сутність корекційно-педагогічної праці дефектолога.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна нині перебуває на стадії серйозних суспільно-економічних змін. Кожна соціальна категорія відчуває на собі складність змін. Дослідники одностайні в тому, що найбільш уразливими залишаються найменш захищені представники українського суспільства – пенсіонери та діти з особливостями психофізичного розвитку. Тому актуальним на сьогодні є розв'язання широкого спектру проблем навчання і виховання дітей із вадами психофізичного розвитку.

Проблема здобуття освіти дітьми з особливостями психофізичного розвитку – інтердисциплінарна. У вітчизняній науці їй присвячено багато ґрунтовних студій. Зокрема, А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук у рамках канадсько-українського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні» проаналізували теоретичне підґрунтя інклюзивної освіти, роль батьків у соціалізації дитини, окреслили специфіку корекційно-розвивальної роботи та проблеми індивідуального навчання в контексті модернізації освіти. «Найскладнішою, – зазначають автори, – є проблема ізоляції дитини від соціального оточення, формування комунікації та мотивації до будь-якої активної діяльності. Тому основним завданням педагогів є розробити оптимальну модель системи надомного навчання, яка б включала в себе розділи психокорекції та реабілітації й певним чином забезпечувала інтегрування дитини в загально-освітній простір», для чого пропонують алгоритм організації надомного навчання.

Нагорна О.Б. у посібнику «Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами» докладно зупинилася на питаннях діагностики дітей з особливими освітніми потребами, проаналізувала специфіку розвитку дітей із ДЦП та синдромом Дауна, запропонувала здоров'язберігаючі технології, що підвищать

ефективність навчання таких дітей, окреслила шляхи співпраці школи та батьків у вирішенні цієї проблеми. Авторка висновок: «Внаслідок залучення батьків до навчально-корекційної роботи сім'я та дитина отримують скоординовану, сплановану, всебічну кваліфікаційну допомогу. Дитина виховується в сім'ї, розвивається згідно з власним потенціалом, батьки здатні самостійно виховувати дитину з порушенням психомоторного розвитку. Вхідження дитини в коло своїх однолітків може сприяти поступовій зміні і психічного стану їхніх батьків – послаблюватиме напруженість, покращуватиме емоційний стан, підвищуватиме ефективність навчально-виховної, реабілітаційно-корекційної роботи. Активна, вмотивована, ціннісно-зорієнтована і педагогічно керована участь батьків у навчально-виховному процесі буде обумовлювати зменшення їхніх тривог і страхів, мобілізуватиме сили на щоденне і перспективне досягнення успіху, по-новому структуруватиме світосприйняття цілої родини, близьких до неї людей» [3, с. 57].

Нагорна О.Б., Чернієнко О.А. переконані, що для забезпечення комплексного корекційного впливу на дитину з особливими освітніми потребами «доцільним є створення міждисциплінарної команди, яка об'єднуватиме освітян, корекційних фахівців, медиків та батьків для формування ефективного та безперервного освітньо-реабілітаційного простору. Члени міждисциплінарної команди забезпечать реабілітаційно-оздоровчий супровід дитини упродовж всього підготовчого періоду до школи та протягом молодшого шкільного віку:

- логопед корегує мовленнєвий розвиток, який дозволить дитині спілкуватися з однолітками;
- педагог здійснює навчально-виховний, навчально-корекційний вплив;
- реабілітолог забезпечує встановлення можливостей і шляхів компенсації порушень різної складності, виявлення механізмів корекції вторинних відхилень, розвиток навичок самообслуговування, корекційно-розвитковий та реабілітаційно-оздоровчий процес;
- завданням психолога є розвиток комунікативної сфери, формування позитивних рис особистості, адекватної самооцінки та необхідного рівня домагань» [2, с. 235].

Тому праця педагога-дефектолога виходить за межі традиційних видів роботи вчителя, оскільки охоплює: консультаційну, діагностичну, соціально-педагогічну, реабілітаційну, психотерапевтичну та корекційну діяльність. Ця багатогранність підпорядкована меті професійної діяльності педагога-дефектолога: йдеться про соціальну адаптацію та інтеграцію дитини з особливими освітніми потребами у систему суспільних стосунків. Для реалізації цієї мети всі компоненти педагогічної діяльності

дефектолога мають бути корекційно спрямованими, а власне корекційна робота – виділятися у специфічний вид діяльності. Тому творчість, майстерність, мистецтво, етика й естетика – це провідні складники високої якості будь-якої конструктивної діяльності. У корекційно-педагогічній праці дефектолога вони втілюють у собі доцільність і красу виховних впливів на особистість дитини. «Естетична форма й естетичний зміст, як справедливо стверджує Я. Єспаєв, їх єдність і розмаїття яскраво й поглиблено виявляються в усій професійних сферах діяльності педагога: у гностичній, проектувальній, конструктивній, організаторській і комунікативній» [1, с. 12]. Учений переконаний, що естетика праці педагога має три рівні – краса особистого прикладу, естетика виховного процесу та його результатів. Ця тріада ґрунтується на гармонії й цілісності, прекрасному й піднесеному. Із цієї позиції правомірно стверджувати, що корекційно-педагогічна діяльність дефектолога як процесуальний вид праці базується на мовних актах, в яких естетичне полягає в красі слова, інтонації, жестів, міміки, поз тощо.

Видатний вітчизняний театральний діяч К. Станіславський писав: «Театр – двосічний меч, однією стороною він бореться в ім'я світла, іншою – в ім'я п'їтьми. З тією силою впливу, з якою театр ушляхетнює глядачів, він може розбещувати їх, пригнужувати, псувати смаки, ображати чистоту, збуджувати дурні пристрасті, слугувати вульгарності і маленькій міщанській красивості» [7, с. 397]. Аналогічний подвійний (позитивний і негативний) вплив на особистість вихованця може здійснювати й дефектолог – скоригувати фізичні чи психічні вади дитини, або посилити їх. Конструктивна функція його праці вимагає специфічних рис її організації на основі загальних принципів естетики (прекрасне, піднесене, героїчне тощо), завдяки чому розвивається особливе ставлення до дітей, що виражається насамперед у любові. Деструктивна функція, за словами Б. Ліхачова, полягає у відсутності гармонії змісту педагогічного процесу, форм і методів організації дитячого життя, унаслідок чого виявляється педагогічне безсилля, виникає потворне як свідчення помилковості стосунків дітей і дорослих [3, с. 111]. Учений переконливо довів, що найвиразнішим критерієм істинності навчально-виховних систем є внутрішня гармонія, чистота, краса самої дитячої особистості, що, з позиції результативності корекційно-педагогічної праці, «знаходить своє вираження в зовнішньому вигляді: у привабливості зовнішніх рис, у вираженні духовності й людяності на обличчі» [3, с. 117].

Специфіка трудової діяльності дефектолога ставить особливі вимоги до самого педагогічного процесу та його результату, високий рівень естетики яких залежить від добре налагоджених гуманних взаємин, оскільки діти з порушеннями

в розвитку найчастіше позбавлені ласки, тепла й турботи з боку оточуючих.

Вагомим інструментом педагогічної діяльності дефектолога для налагодження гуманних взаємин більшість дослідників (А. Бодальов, Л. Виготський, В. Кан-Калик, А. Мудрик, А. Щербаков та ін.) виокремлюють педагогічне спілкування, що в естетичному контексті повинно викликати у вихованців піднесений настрій, радість пізнання й прагнення творити за законами краси. Саме тому, як зазначає Е. Сегена, дефектолог має відрізнитися гарними манерами, виразною мовою й жестами, що змушують дитину звернути на нього увагу, слухати, бачити, визнавати й довіряти йому.

Однак постає необхідність обґрунтувати термін «корекційно-педагогічна праця».

У науково-педагогічній літературі найпоширенішими є поняття «корекційно-педагогічна діяльність», «корекційно-педагогічна робота», «корекційно-педагогічний супровід», «корекційно-педагогічна допомога» тощо. Безперечно, кожне з них охоплює певну міру активності дефектолога в педагогічній праці. У дослідженні Т. Окушко категорію «корекційно-педагогічна діяльність» потрактовано як «певним чином спланований та організований навчально-виховний процес, що реалізується з підлітками, метою якого є не тільки виправлення існуючих відхилень у поведінці, а й створення передумови щодо подальшого розвитку, позитивної соціалізації та інтеграції їх у соціум» [5, с. 15]. Таке узагальнене визначення може стосуватися кожного з наведених словосполучень. Тому ми вважаємо, що їх доцільно об'єднати в єдину категорію «корекційно-педагогічна праця», під якою слід розуміти цілеспрямовану систему дій, операцій, вчинків і впливів дефектолога на особистість дитини з недоліками навчання, виховання й вадами розвитку для їх усунення, подолання й подальшої гармонізації фізичної, психічної, інтелектуальної й творчої сфер з адекватним використанням та постійним збагаченням фонду ефективних педагогічних форм, методів, засобів, прийомів і технологій навчання, виховання й міжособистісної взаємодії. Обґрунтованість нашої позиції аргументована тим, що за Є. Климовим, лише ту активність суб'єкта доцільно називати працею, що характеризується свідомим передбаченням соціально-ціннісного результату, обов'язковості досягнення фіксованої мети, вибору, пристосуванню, удосконаленню й створенню знарядь праці та її засобів, а також усвідомлення міжлюдських виробничих відносин. Як бачимо, вимальовується певна цілісність, що складається із суб'єкта праці, її предмета, засобів та виробничого середовища. Ми впевнені, що така система має бути наповнена естетичним змістом: фізична й духовна краса педагога та його вихованців, досконалість та ергономічність трудових засобів і якісний дизайн

предметного середовища, в якому відбувається педагогічна взаємодія. Це підтверджується тезою А. Маркової про те, що праця педагога є системою, котра має триєдину структуру: педагогічна діяльність, педагогічне спілкування й особистість. У площині професіоналізму дефектолога це особливо увиразнюється. Якщо взяти до уваги те, що предметом його праці є діти з певними вадами, котрі нерідко сприймаються у світлі трагічного, потворного й комічного, то його естетико-творча місія полягає в доборі й постійному оновленні цюнайширшого спектру форм, методів, прийомів і засобів педагогічної корекції (арт-терапевтичні, етно-терапевтичні, природотерапевтичні тощо), в ергономічному й естетичному вдосконаленні навколишніх умов навчально-виховного процесу. Тому дефектолог заради корекції особистісного розвитку дітей з певними вадами повинен захопити їх будь-якою справою. На це здатний лише той педагог, який може загорітися й увійти у внутрішній світ кожного вихованця через його почуття. Тому така його якість, як позитивна емоційність породжує естетику трудових дій.

Це наштовхує на думку, що успіх корекційно-педагогічних трудових дій дефектолога залежить від високого рівня естетотерапевтичної компетентності, що, як доведено в дослідженні О. Федій, виконує такі функції: катарсичну (очищення емоційно-чуттєвої сфери людини від деструктивних переживань), саногенну (навчання позитивному конструктивному мисленню), гармонізуючу (налагодження гармонійних взаємин з природою й соціумом), творчо-стимулювальну (розвиток креативного потенціалу учасників педагогічної взаємодії), активізуючо-пізнавальну (активна жага до пізнання), нагромадження позитивного індивідуального досвіду (самотерапія, самоорганізація, позитивне соціальне контактування), духовного збагачення й зростання особистості (на аксіологічних засадах Життя, Любові, Добра й Світла) [8, с. 381–382].

А. Маркова справедливо стверджує, що педагогічна діяльність – це «технологія» праці вчителя, педагогічне спілкування – клімат і атмосфера цієї праці, а особистість – ціннісні орієнтації, ідеали, внутрішній зміст роботи вчителя. На думку психолога, професійна компетентність передбачає сформованість у праці вчителя всіх цих трьох складників [4, с. 6–7]. Відтак компетентний дефектолог першочергово має володіти корекційно-педагогічною технологією. При цьому слід зазначити, що термін «технологія» раніше пов'язували з виробничою сферою й охоплював сукупність методів обробки, виготовлення, зміни стану, властивостей, форми матеріалу, що застосовуються в процесі виробництва продукції. Згодом індустріальна революція зумовила проникнення технологізації й у сферу соціальних процесів, у тому числі

й педагогічних. Отже, витоки терміна «технологія» мають виробничі корені. Але якщо зважати на те, що в грецькій мові слово «techne» означає мистецтво (відображення дійсності в конкретно-чуттєвих образах, відповідних до певних естетичних ідеалів; досконале вміння в якійсь справі, галузі; майстерність), то корекційно-педагогічну технологію правомірно зараховувати до категорій, що має естетичну сутність. На нашу думку, вона полягає в сукупності алгоритмізованих трудових дій, спрямованих на профілактику, виправлення, усунення або нейтралізацію основних причин і умов, що зумовлюють дисгармонію особистісного розвитку дитини. Тобто це поняття слід розуміти як процес планування й послідовне виконання трудових дій дефектолога для досягнення конкретних естетичних результатів. Це починається зі створення приємної, радісної атмосфери навчання, виховання й розвитку дітей, що, на думку видатного чеського дидакта Я. Коменського, є необхідною умовою плідної праці вчителя. Він цілком слушно вважав, що педагог може бути корисним тоді, коли він радує вихованців, а його праця здійснюється з любов'ю [2, с. 27].

Висновки із цього дослідження. Таким чином, розглянуті вище аспекти вказаної проблеми повинні знайти належне осмислення в сучасній педагогічній практиці. Майбутні вчителі-дефектологи в процесі професійної підготовки повинні отримати необхідні знання, вміння та навички для виховання і навчання дітей з особливими потребами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Еспаев Я. Ж. Педагогическая эстетика: единство многообразия. URL: <http://arunet.kg/stati/76-pedagogicheskaya-estetika-edinstvo-mnogoobraziya.html>.
2. Коменський Я.А. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. М.: Педагогика, 1982. Т. 1. 656 с.
3. Лихачев Б.Т. Педагогика: Курс лекций / Учеб. пособие для студентов педагог, учеб. заведений и слушателей ИПК и ФПК. 4-е изд., перераб. и доп. М.: Юрайт-М, 2001. 607 с.
4. Маркова А.К. Психология труда учителя: Кн. для учителя. М.: Просвещение, 1993. 192 с.
5. Окушко Т.К. Соціально-педагогічні умови корекції девіантної поведінки підлітків у позашкільних навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». К., 2009. 20 с.
6. Станиславский К.С. Работа актера над собой. М., 1955. Ч. 2. 502 с.
7. Станиславский К.С. Статьи, речи, беседы, письма. М., 1953. С. 397.
8. Федій О.А. Функціонально-процесуальні засади естетотерапевтичної компетентності сучасного педагога // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2011. № 1(11) С. 380–389.